

ÇEVİRİ

OSMANLI TÜRKÇESİ ASLINDAN GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVİRİ
İSLÂHÂT-I ADLİYYE / DAVA VEKİLİ: KONT OSTROGOG*
İLM-İ HUKUK VE MUKAYESE-İ KAVÂNİN MECMÛASI / İSTANBUL: MEHMED
ARİF / 31 MAYIS 1325
CİLT: I, SAYI: 3, SAYFA: 177-185

Cengizhan KIRNIK**

TAKDİM

Edirne Uzunköprü'de doğan Mehmed Ârif Efendi, hukuk mektebi mezunudur. Çatalca Savcı Yardımcılığı yaptığı dönemde Meclis-i Mebûsân seçimlerine katılmış; 24 Kasım 1908'de 52 oy ile Edirne Gümülcine'den mebûs olarak seçilmiştir. Birinci Dönem (1908-1912) ve İkinci Dönem (1912-1912) Meclisi Mebûsân'da yer alan Mehmed Ârif Efendi, Adliye Encümeni Mazbata Muharrirliği (Adliye Komisyonu Tutanak Yazarlığı) görevinde bulunmuştur.¹ Mehmed Ârif mebûs olmasının yanı sıra, İlm-i Hukûk ve Mukâyese-i Kavânîn Mecmuası'nın (Hukuk İlmi ve Kanunların Karşılaştırması Dergisi) da sahibidir. Bu Mecmua, İkinci Meşrutiyet'ten sonra hukuk alanında yapılan düzenlemeler ile bu alandaki sorunları ele alan bir yayın olması nedeniyle önem taşımaktadır. 13 Nisan 1909'da yayınlanmaya başlayan Mecmua, toplam 24 sayı çıkmıştır. Mecmua'da Hasan Fehmi Paşa, Kont Leon Ostrogog, Ahmed Şuayb, Kırkor Zöhrab, Yanko Vitinos, Agob Babikyan gibi hukuk alanında çalışan önemli kimselerin makaleleri bulunmaktadır.²

---

* Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 12.11.2019

Kabul Edildiği Tarih: 13.12.2019

** Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi.

E-Posta: cengizhankirnik@gmail.com

ORCID-ID: 0000-0001-9654-1618

¹ İhsan Güneş, (Hazırlayan), *Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci I. Ve II. Meşrutiyet*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, C: 2, s. 27, 46, 346.

² Fatma Gül Demirel, *Kütüphane Rafında Okuyucusunu Bekleyen Bir Yayın: İlm-i*

31 Mart Vakası'ndan sonra "Anadolu reformu" adını verdikleri bir proje çerçevesinde nezaret bürokratları, sorunların tespiti ve bunların ortadan kaldırılması yönünde de bir takım girişimlerde bulunmuş ve buradan hareketle de tüm Adliye Müfettişliklerini ilga etmiştir. 1909 yılına Ticaret Kanunu hazırlıkları ile giren Adliye Nezareti, Kamil Paşa Kabinesinin parlamento tarafından düşürülmesinden etkilenmemiştir. Ancak Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti'nin göreve gelmesinden çok kısa bir süre sonra Manyasizade Refik Bey'in ölmesi üzerine bu makama Yanya eski Valisi Nazım Paşa getirilmişti (14 Mart 1909). Manyasizade'nin zamansız ölümüne rağmen adliye bürokratları Meşrutiyet'in ilk günlerinden itibaren sürdürdükleri reform çalışmalarına ara vermeden devam etmişlerdi.³

Bu olaylar neticesinde adliyede bürokrasinin ve hukukun işleyişi, çalışma usulü ve sonuçları hakkında değerlendirme yapan Mehmed Akif Bey olası çözüm önerilerini de makalesinde yayımlamıştır.

Çeviride Osmanlıca kelimeler mümkün olduğunca Osmanlıca kullanılmıyalla verilmiş, günümüzde sık kullanılan kelimeler, bağlaçlar vb. ifadeler günümüz Türkçesindeki kullanımıyla bırakılmıştır. Ayrıca metnin aslı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Osmanlıca Makaleler arasında bulunmaktadır.

Hukuk ve Mukayese-i Kavanin Mecmuası, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 2005, C: 3, S:

5, s. 757. Ayrıca bkz. Ashhan Nesli, *Tensikât-I Adliyye: Mahkeme-İ Temyiz" Adlı Makale Bağlamında Mehmed Ârifin Temyiz Mahkemesi Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, YBHD, Ankara, 2019, S: 4, s. 159-186.

³ Erkan Tural, *II. Meşrutiyet Dönemi'nde Adliye Ve Mezâhip Nezareti'nde Bürokratik Reform*, AÜHFD, Ankara, 2008, C: 57, S:7, s. 229.

İSLÂHÂT-I ADLİYYE[⁰]

DAVA VEKİLİ: KONT OSTROGOG⁴

Umûr-u adliyenin şubât İdâre-i Osmaniye'den en ziyade muhtâc ıslah olan umûr add olduğu teslîmkâr da(?)** umûmdur. Lâkin Ricâl-i Devlet-i Osmaniye, bu hakîkati herkesten ziyâde müdrîk buldukları hâlde bile, ıslâhât-ı mezkûranın hız husule getirilmesinde para ve memurun fîkdânından dolayı maatteessüf pek çok müşkilâta tesâdüf edildiğini beyân etmektedir.

Bu teessüflerin, bu tarz muhakemenin sûret-i sahihada anlaşılmasından mütevellid bir esasa ibtinâ eylemiş olması pek muhtemel değildir.

Umûmiyetle iyi bir idârenin ve husûsiyetle umûr-u adliyenin bir sûret-i sahiha ve sâlimde cereyan edebilmemesi için fevk olmada mukadder memurlara, mezbûl paraya ihtiyaç bulunduğu fikri doğru değildir. Eğer böyle olmuş olsa idi umûr-u adliyesi en ziyade şâyeste-i gıbta olan memleketler ahalisinin kısm-ı azamı

[⁰] Bu mütalaanına adliye nazır merhum Manyasizade Refik Bey tarafından vukû' bulan talebi üzerine yazılmıştır.

⁴ Leh asıllı olup tam adı Comte (Count) Léon Valérien Ostrorog'dur. Babası Yüzbaşı Stanislas Ostrorog, Sultan Abdülmecid döneminde İstanbul'a gelen, ardından Fransa'ya yerleşen Polonyalı bir mülteciydi. Comte Léon yükseköğrenimini Paris Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. Fransa, Almanya ve İngiltere'de anonim şirketlerin kuruluşunu ele aldığı mukayeseli hukukla ilgili teziyle doktor oldu. lâm hukuku doktorası yaptığına dair bilgi (Atasoy, s. 207; Elmacı, s. 4) yanlıştır. İstanbul'a ilk defa Paris'te tanıştığı Türk öğrencileri vasıtasıyla, daha sonra Düyyûn-ı Umûmiyye'de görev almak üzere geldi (1894). Mekteb-i Hukuk'ta girdiği sınavda başarılı olunca Osmanlı topraklarında avukatlık yapma hakkı kazandı. Necmeddin Molla, kendisinin Adliye Nezâreti müşavirliğine getirilmesini sağlamak için Meclis-i Meb'ûsan'da yaptığı onunla ilgili övücü konuşmada avukatlık sınavı sırasında fıkah usulü bilgisinden ötürü Büyük Haydar Efendi tarafından takdir edildiğini belirtmiştir. Bu alandaki çalışmalarının ilk ürünü, geniş açıklamalarla iki cilt halinde neşrettiği Mâverdü'nin el-Ahşkâmü's-Sultânîyye adlı eserinin kısmî Fransızca tercümesidir. İstanbul'da İttihat ve Terakkî ileri gelenleriyle yakın ilişki kuran Ostrorog, Adliye Nâzır Manyasizâde Refik Bey'e hukuk reformu hakkında bir rapor takdim etti (6 Şubat 1909). Türkiye'deki son görevi Aralık 1913'te getirildiği Bâbîâli birinci hukuk müşavirliğidir. I. Dünya Savaşı devam ederken Türkiye'den ayrılan Ostrorog, Türkiye ile ilişkisini devam ettirmekle beraber son yıllarını Londra'da geçirdi ve burada öldü. bkz. ALİ ADEM YÖRÜK, "OSTROROG, Comte Léon," <https://islamansiklopedisi.org.tr/ostrog-comte-leon>, (09.11. 2019).

** Çeviriden emin olunamadığı için "(?)" ifadesi kullanılmıştır.

fevkalâde bir sûrette ashâb-ı iktidâr ve dirayetinden olanlardan, bûdceleri vâsi' bulunanlardan ibaret olması lâzım gelirdi. Vâsi' bûdceye mâlik memleketler mevcuttur. Lâkin ahaliyesinin kısm-ı azamı fevkalâde sûrette ashâb-ı iktidâr ve dirayetten mürekkeb bulunamı mevcut değildir. Bununla beraber memâlik-i garbiyenin kâffesinde umûr-u adliyenin herkesçe bâis memnuniyet bir derecede bulunduğu müsellemedir.

Çünkü teşkîlat-ı idârenin bütün sanat ve mahâreti vasatî derecede iktidâr ve fazîlet sahibi zâtların ve hükümetin deruhde etmeye mecbur bulunduğu vazâifin kesretinden dolayı tahdîd edilmesi zarûrî bulan vesâit-i nakdiye ile idare-i umûr edebilmektedir. Bunun esaside memurların vazifelerini bir sûret mûşikâfâne ve memnuniyet bahşede ifa edebilmelerini temîn kifayeti üzerine istinâd eder.

Memurlar ya kendileri fikren ve ruhen gayet mümtaz bir fitrata mâlik olduklarından yahud yüksek maaşa nail olmak emeline kapıldıklarından tûlâyî vazifelerini hasen sûretle îfâ etmemeli; bölge kanunları o sûretle yapmalı ki hasen ifayı vazife mümkün olduğu derecede kolay ve ihmâl ve sût' istimâl mümkün olduğu derecede zor olmalı. İşte memurlar ancak böyle kanunlar bulunduğu anda tûlâyî matlub vecihle vazifelerini îfâ edebilmeli.

Hâkimler:

Elyevm Devlet-i Osmaniye'de hâkimlerin vazâifini tayin eden kavânîn ve nizâmat haddi tetkikten geçirilecek olursa kavânîn-i mezkûrenin yukarıda zikir edilen iki şartı ne kadar kabulse o kadar az haiz olduğu görülür. Hatta daha doğrusunu söylemek lâzım gelirse denebilir ki bilakis cihet-i makûsaya saiktir.

Bir kâide olmak üzere beyan edilebilir ki adaletin hakkıyla icrâ edildiği kabul olunabilmek için hâkimin hakâik-i ahvâle muvafık ve nizâmat mevzuaya mutabık bir sûrette i'tâi hüküm eylemeleri lâzımdır.

Vazîfesi bu yolda hükümler i'tâisinden ibaret bulunan hâkimin şu vazîfesinin mümkün olduğu kadar sehille icrâ olması için de âşikârdır ki bu

hâkimin mevzu-i bahis müddeîyeti anlaması, bu müddeîyetten tarafının istihsâl etmek istedikleri nasibi takdir etmesi için kendisine tahsîlat lâzıme gösterilmesi icâb eder.

Hâlbuki i'tâi hükme davet olunan bir Hükm-i Kavânîn-i Osmaniye'ye ne gibi hâl ve mevki'de bulunduru?

Müddeînin avukatı bir istid'â yazar ki bunun ne kadar mümkün ise o kadar muhtasar ve mühim olmasına çalışır. Bu istid'âyı dosyasız reise takdim olur.

Taraf muhasımın avukatı da mahkemede başlamazdan evvel tahrîrîn hiçbir cevap vermez zaten ne istinâd edilen mevâd, ne de bu mevâd üzerine müesses bulunan ahvâle dair malumat sarîhası bulunmadığı için kendisince cevap vermekte meşguldür.

Tarafın bu sûretle hazır mahkemeye geldikleri zaman i'tâi karara memur olan hâkim ne dava hakkında bir vukûf sarîha mâliktir, ne de karşı karşıya gelmek üzere bulunan delâil fi'liye ve delâil kanuniyeye dair sarîh veya mübhem bir malûmatı haizdir?

Dava ikamesini meş'ar olan istid'ânamenin pek mübhem ve muhtasar bir sûrette yazılmış olmasından tûlâyî müddeînin avukatı hazır hâkim de indî bir sûretle müddeîyete başlar.

İşte garblılarca davanın dosyası tabir olunan, mahkeme başladığı zaman ne hâkimce, ne de müddeîaleyhce malum olmayan, tafsilât bu sûretle tedricen i'tâ olunur. Müddeîaleyh umûmiyetle akla gelebilecek türlü türlü mesâil ihdas etmeye çalışmak sûretiyle i'tâi cevap eder dava günden güne te'hîr olunur, mebâhiseler tekerrür ve karmakanşık bir sûrette devam eder nihayet iki avukat artık bir söyleyecekleri kalmadığını beyan ettikleri zaman hükmün ne vakit verileceğine dair hiç beyanatta bulunmaksızın davaya hâtime çıkılır.

Bu takip edilen usûl ile hâkim hükmün sebep ve şeklini tayin ve tetkik için ne gibi vesâik ve anâsıra mâliktir? Evvela, müddeî tarafında verilmiş muhtasar-u meşkûk bir arzuhal, sâniyen şifâhî muhakeme esnasında zabıt kâtipleri tarafından iyi kötü zabıt edilmiş notlar.

Şimdi şu izahetten bir netice-i kemâl vuzûh ile meydana çıkıyor: Eğer bir hükmün vazifesi hakikat vakâyi'a ve bu vakâyin tatbik olduğu mevâd-ı kanuniyeye mümkün olduğu kadar muvafık bir hüküm vermekten ibâret ise elyevm muhakemede cari olan usûlen bu vazifeyi teshîl etmekten ziyade mümkün olduğu derece nasip etmekte olduğu görülür.

Diğer taraftan kavânîn ve usûl ...?...^{***} bu vazâife hakimiyetin ifâsını ihmal ve hatta sût istimâlata sevk etmek için gayet fena bir müessir olduğuda meydandadır. Filhakîka hükmün nasıl verildiğini düşünelim:

Bütün falîği bir cümlede hulâsa etmek üzere söyleyelim ki hâkim keyfi, gayr-i muayyen bir tarihte, esbâb-ı vecîbenin kaleme alınmasından evvel beyan ve tebellüğ olunur. Reis bazı kere muhakemenin hitâmından birkaç hafta sonra rüfekâsıyla muhtasaran teâtî efkârda bulunur, tarafeyni celb ile hükmü tebliğ eder. Hâkim kat'iyi esbabıyla birebir kaleme almak gibi nazik ve mühim vazife zabıt katibine __ ki ehemiyetsiz maiyyet memuriyettir __ tertib eder.

Dersaadet avukatlarından pek çoğu reis-i mahkeme tarafından “mahkemece esbabı ba'dehu tebliğ olunmak üzere şimdilik şöyle bir hüküm verilmiş olduğu beyan olunur” tarzında şâyân-ı hayret hâkimleri kulaklarıyla işitmişlerdir.

Avukatlar:

Avukatlık sanatının icrâsı hakkında mevcut olan usûl ve nizamât sût istimâlâtı teshîl etmektedir. Dünyanın hiçbir tarafında avukatların davayı kazandıkları takdirde ücret muayyeneye kesb-i istihkak edeceklerine yahud

*** Kelimenin çevirisi yapılmadığı için “...?...” ifadesi kullanılmıştır.

mahkûm ettirilecek meblağın bazen yüzde yirmisine kadar çıkmak üzere bir nisbet muayyenesine iştirak eyleyeceklerine dair müvekkilleriyle mukavvelagat edebilmelerine müsaade olunmuştur. Hâlbuki Memalik-i Osmaniye'de buna mesâğ vardır.

Hâkimleri rüşvete teşvik etmek için mahsus bu yolda bir çare düşünülmüş olsa idi daha muvaffaki bulunmazdı. Vicdansız bir avukat kazanılacak meblağın yüzde yirmisi kendisine terk edileceğine dair bir mukavelename akdedebilip bunun yüzde beşini, sekizini, onunu, vicdansız bir hâkime rüşvet olarak vaadedebilir. Dava vekâleti mesleğine dair nizamnamede böyle bir mesâğ bulunması gâyet şâyân takbîh görülebilir. Fakat Türkiye'de bir kimse yoktur ki bunun hayali olduğunu iddia etsin. Vaktiyle gayet maruf bir avukat bir muhasib nezdinde hâkimlere istikbaldeki iştiraklere mahsuben hesâb-ı cariler açardı.

Nizamnamenin yalnız böyle iştirâki müsaid olan cehtini tatbîk edip dava vekâleti mesleğini icra edecek zatların ne gibi eşhâsa münhasır olacakları yolundaki ciheti tatbîk olunmadığından bu nizamnamedeki tehlike bütün bütün kesb-i vahâmet ediyor ve bunun neticesi olarak dava vekâleti mesleki gibi muhterem bir meslek dışlamadan ve ahlâktan mahrum birtakım âsaflık ilticâgâhı oluyor; ilim ve irfan nâmına yalnız ifsâd ahlâk çarelerini bilirler vaka-i şerik cürümleri olan hükkema sût' istimâllerini, irtişâlarını sûtremadar olacak bir sûtrette arz ve tasvîr edebilecek mahârete haiz bulunurlar.

Celse şimdiki kanunlara göre müddeîyetin tarz vukû' ve müdafatin tarz cereyanı hâkim için hak ve hukukiyete tamamiyle muvaffak bir hüküm i'tâsını son derecede şekilleştirmektedir.

Bu hâkimlerin sûtret-i tebliği her türlü ihmali ve hafif meşrebane hareketi teshîl eylemektedir. Dava vekâleti nizanamesinin bazı ahkâmı ve dava vekilleri heyetinin sûtret-i teşkili hâkimin rüşvet alması kifayetini teshîle meyleder.

Mutasavver Olan Islâhât Hakkında Bazı Efkâr:

Usûl-u adliyenin mantıkî bir sûrette islâhı bittab' şu izah olunan esaslara taban tabana zıt ve çoktan beri memâlik-i garbiyede tatbîk edilen kavâide mutabık esasların kabulünden ibaret olacaktır. Malumdur ki memâlik-i garbiyede adalet fitrat-ı beşeriyyenin müsaid bulunduğu derecede mükemmel bir sûrette tatbik ve tevzi' edilmektedir. Vakıa bunun adliyeye temlikî yoksa da herhalde şurası son derecede mühimdir ki her şeyden evvel memurun adliyenin maaşeti gayet muntazam bir sûrette tasviye olunmalıdır.

Sırf mali olan bu lüzum istitrat kabilinden olmak üzere gösterildikten sonra şurasını beyan edelim ki usûl-ü muhakeme hakkındaki kanunların tashihinde atideki kavâid-i umûmiyyenin nazar ehemmiyete alınması lâbüddür:

1 ___ Müddeînin vekili gerek kendisi gerek müvekkili tarafından mumza bir takım müddeîyet ve metalibet arz ve tebliğ etmeye mecbur tutulmalıdır. Bunda evvela müvekkilin istinâd ettirdiği vak'ayı; saniyen bu vak'ayadan istinbat ettiği ahkâmı müeyyet metin kanuniyyeyi beyan etmelidir.

2 ___ Bu mutalebatta müddeî serd ettiği vak'ayı teyit ve ispat için kestirdiği vesâikin numaralarını havi olmalı ve bütün bu vesâik bir süre numarası altında bir dosya yapıp netâic mutâlebât ile birlikte mahkemeye makbuz mukabilinde tevdi olunmalıdır.

3 ___ Netâic-i mutâlebât ile dosyanın birer sûreti müddeâleyhe tebliğ edilmelidir.

4 ___ Müddeâleyh vekili bu netâic mutâlebâta netâic-i müdafai ile mukâbil etmelidir. Bu netâic-i müdafada mümzâ olmak ve aynı kavâid dairesinde tahrir edilmek lazımdır. Yani, evvela vekayı'gösterilmeli, sonra hangi metin kanuniyyeye istinaden müdafaatte bulunduğu tasrîh olunmalıdır.

5 ___ Bu netâic-i müdafaatta îcâbı takdirinde istinad edilecek evrak müdafaasında dosyası rabt edilmelidir. Bu evrak-ı müddeînin dosyasında olduğu gibi sıra numarasını hâvî olmak icab eder.

6__ Gerek müddeîye gerek müddeâleyhe lüzum gördükleri takdirde daha başka netâic ve vesaik teâtî edebilmek üzere kısa bir mühlet verilmelidir.

7__ İşte bu evrakın teâtîsinden sonra mahkeme başlamalıdır. Mahkemede kâide olarak şunu kabul etmeli ki evvela müddeî vekili söze başlayacak bütün davayı belâ inkitâ tafsil ve müdafa edecektir. Müddeâleyh vekili de muharren söze başlayıp tekmil medaafatını serdetmelidir. Bundan sonra bir kere daha müddeî söz söylemelidir. Ondan sonra sûret mutlaka ve kat'îyyette bitmelidir.

8 __ Reis-i mahkeme muhakemenin bittiğini beyan ettiği zaman hükmün ne zaman tebliğ olunacağını sûret-i kat'îyyette haber vermelidir. Bu tarihi, meselenin ehemmiyetine göre ta'lik edilebilir. Fakat herhalde bu tarih muayyen olmalıdır.

9 __Hükmün tebliği için tayin edilen mühlet zarfında hâkimlerden biri kendi eliyle hükmü kaleme almalıdır, bundan hangi metn-i kanuna istinad ettiğini sarâhaten göstermelidir.

10 __ Hükmün tebliği için muayyen olan kendi kaleme alınan hükmü reis alenen bizzat kırâat etmelidir.

11 __ Hükme merbut olan evrakta zabıt kâtipleri gerek müddeî, gerek müddeâleyh tarafından verilen netaici aynen kayıt etmelidir.

12 __ Avukatlara gelince: Avukatlık mesleğini yalnız bir mekteb-i hukuktan şahâdetname alıp hüsn-ü hâl ve ahlâklarına, vesâit-i maîşetlerine dair baro heyeti (avukatlar cemiyeti) tarafından tahkikat yapıldığından ve dava vekâleti için elzem olan kâtiplerin kâffesine mâlik olduğu anlaşıldıktan sonra baroya kabul edilmiş kimselere hasr etmelidir.

13 __ Bu kâidenin nev'anmâ bir inhisâr teşkil etmesine karşı erbâb fakr-i zaruretin mahkemeden veyahut dava vekilleri cihetinden meccânen bir avukat istemesine müsaade eylemelidir. (Hükümet-i Osmaniyye'nin bu tarîkte daha ileri

giderek erbâb fakr-i ihtiyacın hukukunu avukatlara meccânen müdafa ettirmek kâidesini tesis ettirmesi lüzum-u hakkaniyettendir.)

14 — Avukatların müvekkilleriyle davayı kazandıkları zaman ücret alabilmek üzere mukavele akdetmeleri mani olunmalıdır. Hüküm ettirilecek meblağın bir nisbet muayyenesine iştirak sûreti evleviyetle tecvîz edilmemelidir. Bu yoldaki mukavelatın düvel sâirenin kâffesince memnû olduğu unutulmamalıdır.

NETİCE

Bu kavâid-i umûmiyye asırlarca tecrübelerin ve fakr-i selimin mahsul ve netaicidir. Roma hukukunda Avrupa düvel-i garbiyesi kanunlarında hatta iki sene evvel dünyanın en büyük hukuk şınasları tarafından tanzim olunan Lahey hüküm mahkemesi nizamet dâhiliyesinde bile bu esaslar muharrerdir. Binaenaleyh bu emvalin kabulü vasatı derecede bir meziyete mâlik hâkim ile bihakkın temini adâlet edebilmeye hadim olacağı iddia edilebilir.

Hâkimin vazifesi bu sûretle kolaylaşmış olacaktır. Çünkü tarifinden serdedilen müddeîyet ve delail hakkında bir fikir peyda etmek için netaic-i mutâlebât ve müdafaaya göz gezdirmek kifayet edecektir. Tarafının mahkemede tahriren esbâb-ı sübûta ve vesâik tevdî'ne mecbur tutulmaları birtakım tezvîrete nihayet ve dava vekillerini vakâyî'n ve kanunun harcına çıkmaksızın vâzih sûrette ifâ vazife etmeye mecbur tutacaktır.

Diğer taraftan hâkimin kararı kendi eliyle tahrir etmeye ve istinâd ettiği mevâd-ı kanuniyyeyi tasrîh eylemeye mecbur bulunması vazifesini dikkat ve ihtimam ile icrâ etmesini hadim olacaktır. Verdiği kararı muayyen bir tarihte mahkeme-i aleniyyede bizzat kırâata mecbur olması da kendisine mesuliyet hüsn-i ilkâ etmekle beraber bir işin tasviyesini atâlet, ihmal yahud suiniyet gibi esbâbdan tûlâyî ali nahiye te'hîr edebilmek kabiliyetini ref eyler.

Dava vekilleri heyeti arasına nâmus iktidârî şüpheden azade kimselerin kabulü, Osmanlı Umûr-u Adliyesi için bir leke demek olan birtakım müfsid ve bed ahlâk kimselerden mahkemeleri tahlîs eyler.

Avukatların dava edilen meblağa iştirâkten ve davayı kazandıkları takdirde ücret almayı tahhüdden men' edilmeleri birtakım sût' istimâlatı kaldıracak ve hâkimlerin rüşvet almasını gayrikabil bir hale getiremezse de müşekkelleştirecektir. İşte ıslâhât-ı adliyenin hutût-u mühimmesi bunlardır. Her cihetin mükemmelen ıslâhı daha birçok teferru'âta muhtaç olduğu tabîi ise de onların burada izahına mahal yoktur. Yalnız ehemmiyet mahsuslarına binaen ikisini zikir edelim: Eğer

İngiliz vâzı' kanunları tarafından kabul edilmiş olan usûle tevfikân netaic mutâlebât ve müdafaat için birtakım muayyen numuneler kabul olunursa işler daha ziyade sühûlet kesb eder. Dava vekilleri intihâb edecekleri şekli düşünmek külfetinden vâreste kalarak artık yalnız esas ile, delail ile meşgul olurlar.

Hâkimlere gelince: Tetkik icab edecek her davanın aynı suretle kaleme alınmış olacağı için vazifeleri gayet sühûlet kesb edecektir. Diğer taraftan bir heyet teftiş-i adliyenin teşkili elzem olup bu heyetin vazifesi şunlar olmalıdır.

1 ___ Hâkimler şu tedbir-i islâhayaya riayet edebilirler mi?

2 ___ Hâkimler vazifelerinin ehemmiyet ve ciddiyetle mütenasip sûrette imrâr hayat eyliyorlar mı?

Müfettişlerin verecekleri rapordan hâkimlerin zat ve şahıslarına ait malumat toplanacak, bunlar sicil idaresinde tasnif edilecek, hâkimin terfii ve taltifi zamanında nazar-ı dikkate alınacaktır.

KAYNAKÇA

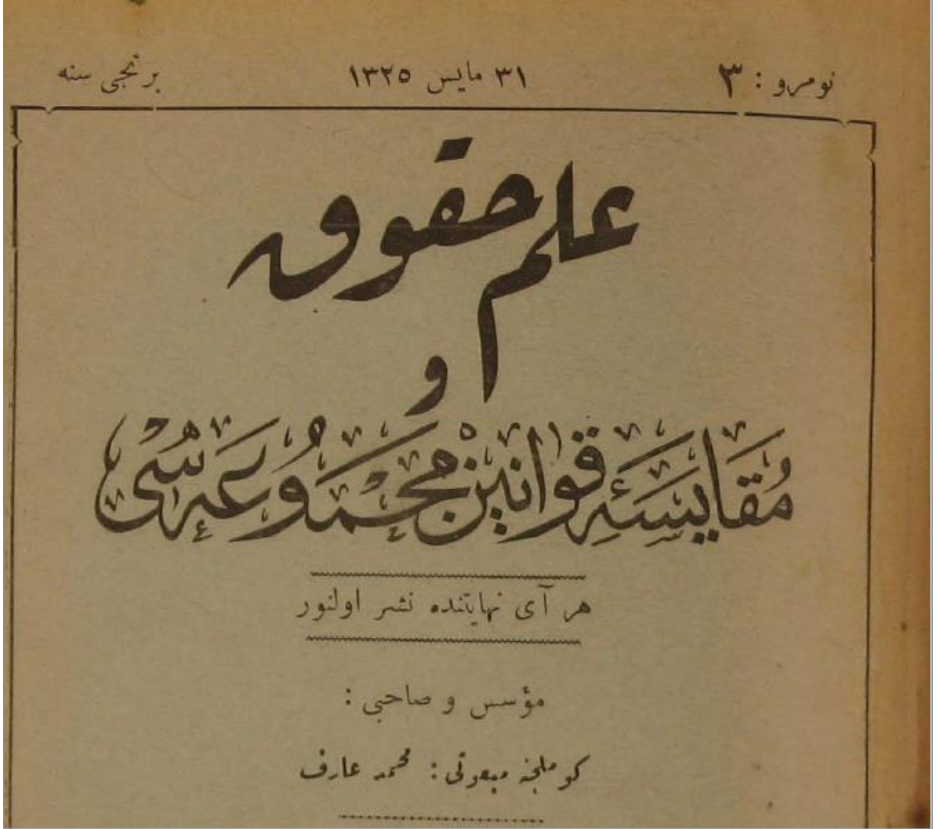
Demirel, F. Gül, *Kütüphane Rafında Okuyucusunu Bekleyen Bir Yayın: İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavanin Mecmuası*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 2005.

Güneş, İ., (Hazırlayan), *Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci I. Ve II. Meşrutiyet*, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları, 1997.

Nesli, A., “*Tensikât-ı Adliyye: Mahkeme-i Temyîz*” Adlı Makale Bağlamında Mehmed Ârif’in Temyiz Mahkemesi Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Ankara, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, 2019.

Tural, E., *II. Meşrutiyet Dönemi’nde Adliye Ve Mezâhip Nezareti’nde Bürokratik Reform*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2008.

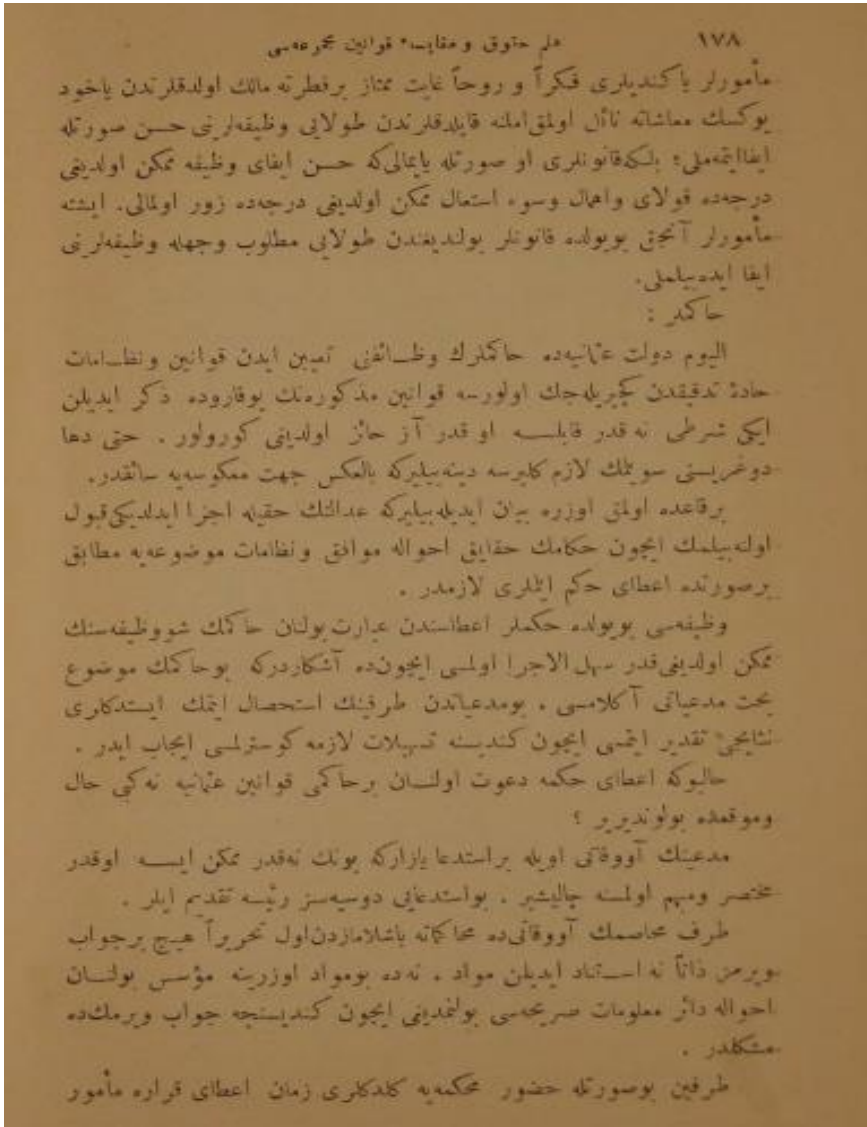
Yörük, A. Adem, Ostrorog, Comte Léon, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ostorog-comte-leon>, (09.11. 2019).

اصلاحات عدليه [1]

دعوى وکيلی : قوت اوستوروغ

امور عدليهك شمبات اداره عثمانيه دن الكزايده محتاج اصلاح اولان امور عد
اولديني تلبسكردنه عمومدر . لكن رجال دولت عثمانيه ، بوحقيقتي هر كس دن
زياده مدرك بولدققرى حالده بيله ، اصلاحات مذكورمك حيز حصوله كترلمسته
باره ومامورك فقداشندن دولابي مع التاسف يك جوق مشكلانه تصادف
ايدايكيني بيان ايتكده در .
بوتاسفرك ، بو طرز محاكمهك صورت صحيحه ده آكلاشلمستدن متولد بر
اساسه ابنا ايش اولسي يك محتال دكندر .
عمومته ابي بر ادارهك وخصوصيه امور عدليهك بر صورت صحيحه
وسالده جريان ايدم بيله سي ايچون فوق العاده مقتدر مأمورلره ، مبدول باريه
احتياج بولديني فكري دوغرى دكندر . اكر بويه اولمش اولسه ايدى امور
عدليهك زياده شايسته غبطه اولان ملكتار اهاليستك قسم اعظمي فوق العاده
برصورتده اصحاب اقتدار و درايندن اولانلردن ، بودجهلرى واسع بولانلردن
عبارت اولسي لازم كليردى . واسع بودجه به مالك ملكتار موجوددر . لكن
اهاليستك قسم اعظمي فوق العاده صورتده اصحاب اقتدار و درايندن مركب
بولساى موجود دكندر . بونكه برابر ثلث غريبهك عيان كاهسته امور
عدليهك هر كسجه باعث ممنويت بر درجه ده بولديني مسلمدر .
چونكه تشكيلات ادارمك سون صمت و مهارتى وسطى درجه ده اقتدار
وفضيلت صاحبي ذاتلك و حكومتك درعهده ايتكده عبور بولديني وظائفك
كترتندن طولابي تحديد ايدلسى ضرورى بولان وسايط تقديه ايله اداره امور
ايدم بيلمكده در . بونك اساسى ده مأمورلرك وظيفهلرى بر صورت موشكافانه
و ممنويت بخشنده ايضا ايدم بيلملرني تامين كيتيني اوزريره اسناد ايدر . فقط
[1] و مطالبه نامه عدليه نظرى مرحوم ميايى زاده ولفى يك طرفه دن وقوع بولان
طلب اوزريره ادرلشمدر .

۱۷۹

اصلاحات عدلیه

اولان حاکم نددوا حقندہ برووقوف صریحہ مالکدر ، نددہ فارشی قارشی بہ کلک
اوزرہ بولان دلایل فعلیہ ودلائل قانونیہ بہ دائر صریح ویامبہم بر معلوماتی
حائزدر ؟

دعوا اقامہ سنی مشعر اولان استدعا نامک بک مبہم ومختصر بر صورتہ
پازلمش اولمسندن طولابی مدعیک آوقاتی حضور حاکمہ عندی بر صورتہ
مدعیانہ باشلار .

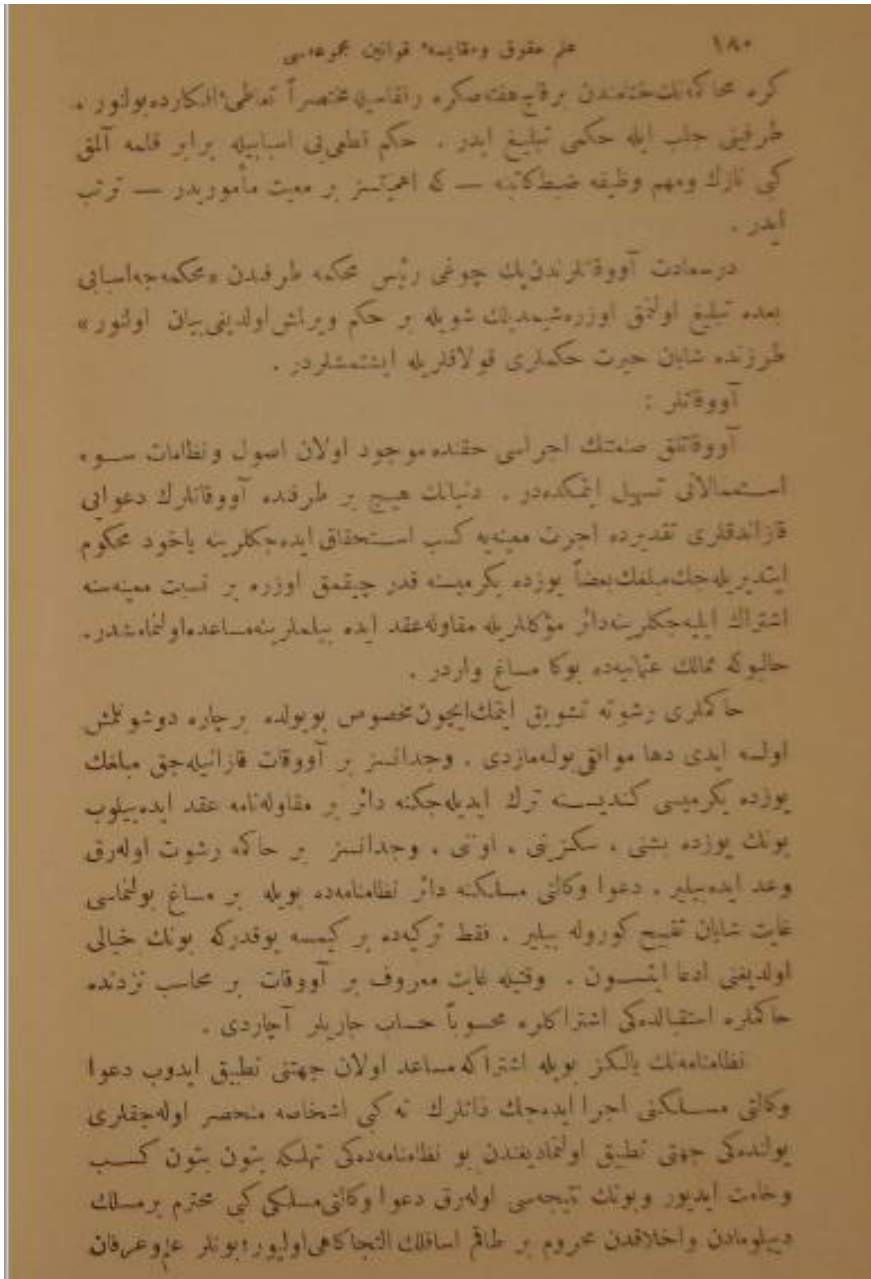
ایشته غریبلرجه دعوانک دوسیمسی تعبیر اولان، محاکمہ باشادینی زمان
تہ حاکمہ ، نددہ مدعی علیہجہ معلوم اولیان، تفصیلات بر صورتہ تدریجاً اعطا
اولور . مدعی علیہ عمومیتہ ، عقلمہ کلہ بیلہ جک دورلو دورلو مسائل احداث
ایتمکہ چالیتمق صورتہ اعطای جواب ایدر دعوا کوندن کونہ تأخیر اولور ،
میاحتمل تکرر وقارمہ قاریشیق بر صورتہ دوام ایدر نہایت ایکی آوقات
آرتق برسویلہ جککاری قالدینی بیان ابتدکاری زمان حکمک نوقت ویریلہ جکنہ
دائر هیچ بیانندہ بوللمقسزین دعواہی خانمہ جکیلیر .

بوتعیب ایدیلمن اصول ایلمہ حاکم حکمک سبب وشکلنی تعیین وتدقیق ایچون
نہکی وثائق وعناصرہ مالکدر ؟ اولاً، مدعی طرفندن ویرلمش مختصر ومستکوک
بر عرضحال . ثانیاً شفاهی محاکمہ اتناسندہ ضبط کاتیلری طرفندن ایی کوتو
ضبط ایلمش نوطلر .

شمدی شواہضاحاتندن بر نتیجہ کمال وضوح ایلمہ میدانہ جقبور : اگر بر
حاکمک وظیفہ سنی حقیقت وقایمہ وبوقایمک قابل تطبیق اولدینی مواد قانونیہ بہ
ممکن اولدینی قدر موافق بر حکم ویرمکدن عبارت ایسہ ایوم محاکمہ
جاری اولان اصولک بو وظیفہ سنی تسہیل ایتمکدن زیادہ ممکن اولدینی درجہ
تصعب ایتمکدہ اولدینی کورولور .

دیگر طرفندن قوانین و اصول مرعیتمکدہ، بو وظیفہ حاکمک ایقاسنی
اممال وحقی سوء استعمالانہ سوق ایتمک ایچون غایت فنا بر مؤثر اولدینی دہ
میداندہدر . فی الحقیقہ حکمک نصل ویرلدیکی دوشونہلم :

بتون فغانی بر جہدہ خلاصہ ایتمک اوزرہ سویلمہلم کہ حکم کینی، غیر معین
بر تارنجدہ. اسباب موجیمک قلمہ آلمسندن اول بیان وتبلیغ اولور. رئیس بعض

نامه بالکمز افساد اخلاقى چاره نيزى بيليرلر و وقايى شريك جرملرى اولان حکامه سوه استعماللرى ، ارتشارلى ستره مدار اوله جق بر صورتده عرض و تصوير ايده بيه جگ مهارتى حائر بولورلر .

خلاصه ، شمدىكى قانونلره کوره مدعيانك طرز و قوعى ومدافعانك طرز جريانى حکام ايچون حق و حقيقتنه تامايه موافق بر حکم اعطاسنى صولك درجهده مشكلشدير مكددر .

بو حاکمك صورت تيلينى هر درلو اهالى و خفيفه شريانه حرکتى تسهل ايلکددر . دعوا وکالتى نظامنامه سگ بعض احکامى و دعوا و کيلارى هيتنك صورت تشکلى حکامك رشوت آلماسى کيلينتى تسهيل ميالددر .

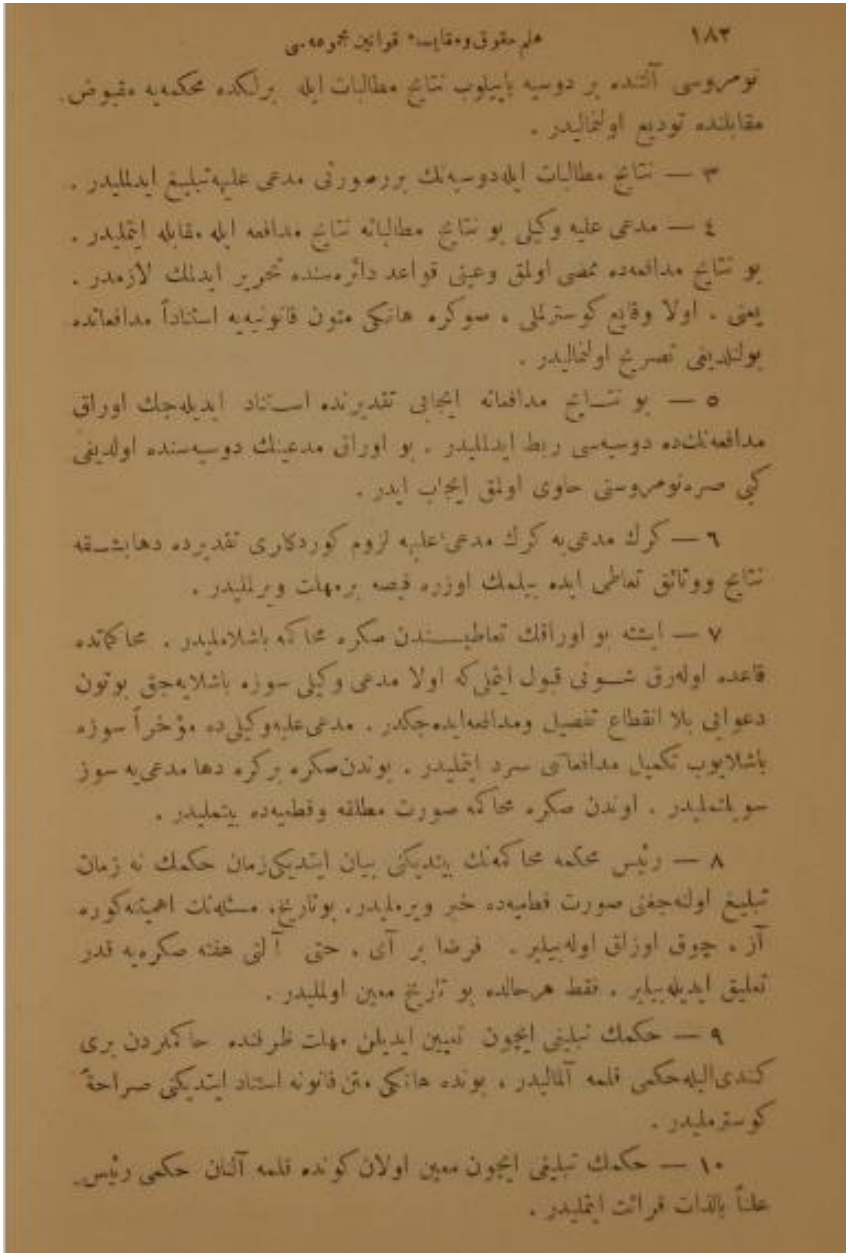
متصور اولان اصلاحات حقتده بعض افکار :

اصول عدليه نك منطقى بر صورتده اصلاحى بالطبع شو ايضاح اولسان اساسلره طبان طبانه سد و چوقد نيزى ممالک غريبده تطبيق ايديلن قواعد مطابق اساسلرک قبولدن عبارت اوله جقدر . معلومدرکه ممالک غريبده عدالت فطرت بشرى نك مساعد بولندينى درجهده مكدل بر صورتده تطبيق و توزيع ايدلکددر . واقعا بونك عدليه نك تطبيق بوقسهده هر حالده شورامى صولك درجهده همددرکه هر شيدن اول مأمورين عدليه نك معاشائى غايت منتظم بر صورتده تسويه اولغاليددر .

سرف مالى اولان بولوم استطراد قيلدن اولنق اوزره کومرلرکدن منکره شوراسنى بيان ايدلم که اصول محاکمه حقتده کى قانونلرک تصحيحده آيدمکى قواعد عموميه نك نظر اهميت آلفاسى لابددر :

۱ — مدعينك و کيلى کرک کنديبى کرک مؤکلنى طرفدن مضى بر طاق مدعيات و مطالبات عرض و تبليغ ايجک مجبور طوخاليددر . بونده اولامؤکلنک طلبى استناد ايتديردىكى وقايى نكيا بووقايعدن استنباط ايتديكى احکامى مؤيد متون قانونيه نى بيان ايتلیدرلر .

۲ — بو مطالبانده مدعى سرد ايتديكى وقايى نكيد و اثبات ايچون کومرلرکى و وثائق نومرلرکى حاوى اولمالى و بوتون بو وثائق بر صره

۱۸۳

اصلاحات عدليه

۱۱ — حکمه مربوط اولان اوراقده ضبط کاتیلری کرک مدعی، کرک مدعی علیه طرفدن وریلمن نتایجی عیناً قید ایتلیدر .

۱۲ — آوو قاتلره کلنجه : آوو قاتلق مسلکینی یالکز بر مکتب حقوقدن شهادتنامه آلوب حسن حال و اخلاقلرینه . وسائط مایشنلرینه دائر باروهیئت (آوو قاتلر جمعیتی) طرفدن تحقیقات یاباردن و دعوا وکللی ایچون الزم اولان کتابلرک کافسه مالک اولدیغی آکلاشلاردن صوکره بارویه قبول ایدیش کیمسلره حصر ایتلیدر .

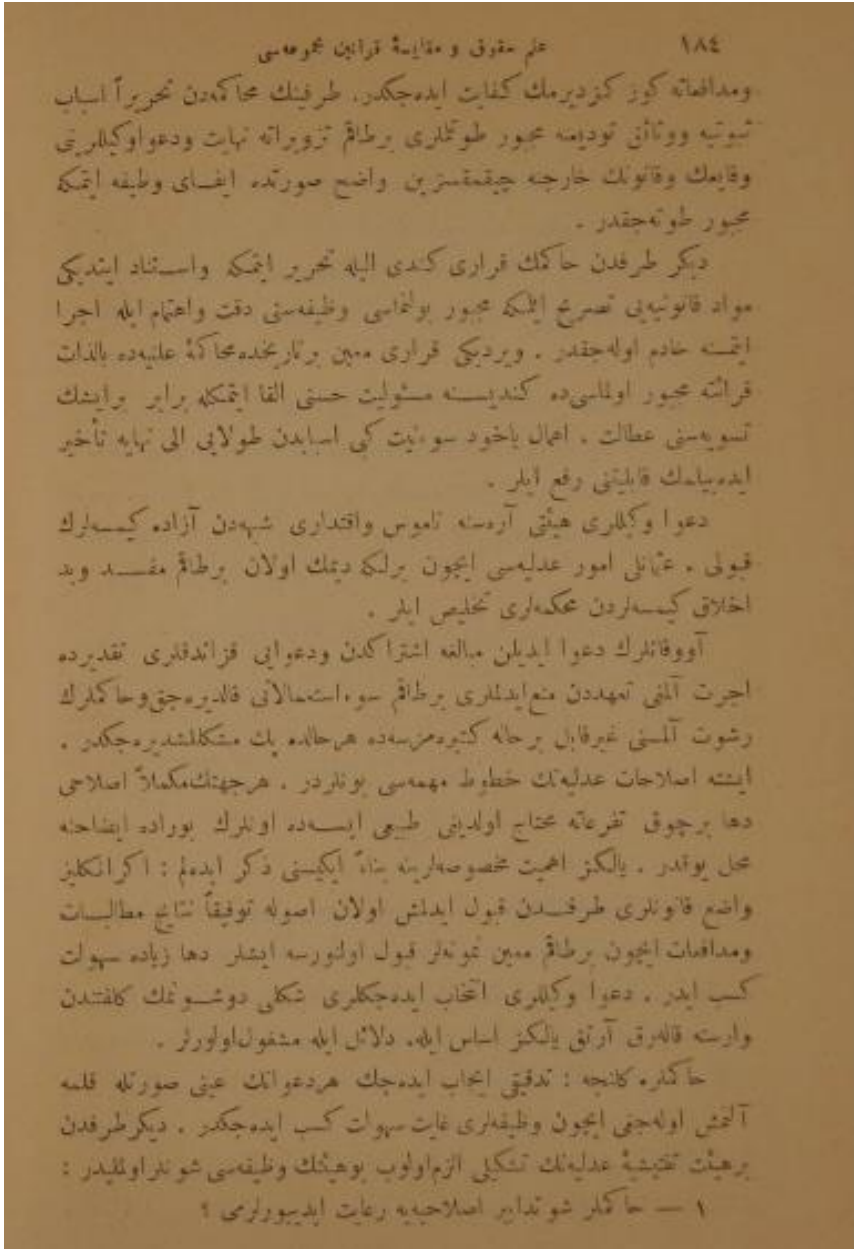
۱۳ — بو فاعده نك نوعاً بر انحصار تشکیل ایتسه فارسی ارباب تقر و ضرورتک حکمه دن و یا خود دعوا وکیللری جمعیتدن مجاناً بر آوو قات ایتسه مساعده ایتلیدر . (حکومت عثمانیه نك بو طرف قنده دعا ایلری کیملرک ارباب فقر و احتیاجک حقوقی آوو قاتلره مجاناً مدافعه ایتدیلمک فاعده سنی تاسیس ایتدیلمی لازمه حقا ایتدندر) .

۱۴ — آوو قاتلرک مؤکلریله دعوائی قازاندق لری زمان اجرت آهیلیمک اوزره مقوله عقد ایتلری مع اولمایدیر . حکم ایتدیلمک مبلغک بر نسبت مینه اشترک سورتی اولوتیه تجویز ایدلمه لیدر . بو بولده کی مقاولاتک دول سارمه نك قانسجه ممنوع اولدیغی اونوتلایدیر .

نتیجه

بو قواعد عمومیة عصر لرحه تجریمک و فکر سلیمک محصول و نتایجیدر . روما حقوقنده ، اوروپا دول ضریه سی قانونلر نده ، حتی ایکی سه اول دنیانک اک بیوک حقوق شناسلری طرفدن تنظیم اولنان لاهی حکم محکمه سی نظامات داخلیه سندیه بوا ساسلر محرر در . بنا علیه بوا موالک قبولی وسطی درجه ده رمزیه مالک حکام ایله بحق تأمین عدالت ایدمه یلمک خادم اوله جینی ادعا ایدیه یلیر .

حکامک وظیفه سی بوسورته قولابلاشمش اوله جقدر . چونکه طرفیندن سرد ایدیلن مدعیات و دلائل حقه ده بر فکر پیدا ایتک ایچون نتایج مطالبات

۱۸۵

اصلاحات عدليه

۴ - حاکم و نایب‌الریسک اهمیت و جدیت‌بیه مناسب صورت‌ده امرار حیات

البیورلری ؟

مفتیشلرک و بره‌چکلری راپوردن حاکمک ذات و شخصلرینه نایب‌معلومات

طوبالاه‌جق ، بونلر سچل اداره سینده تضایف ایدیه‌چک ، حکامک ترفیع

وتلظیف زماننده نظردهفته آله‌چقدر .

